

pRASmīgi!

ZAĻĀ JOSTA

AJ POWER

Informācija plašsaziņas līdzekļiem
2025. gada 30. oktobrī

Ēnu ekonomika un neatbilstoša apsaimniekošana apdraud videi kaitīgo preču apriti

Videi kaitīgo preču pārstrādes iespējas kopumā ir vērtēamas kā labas, tomēr šo atkritumu savākšanā vērojami izaicinājumi, un ir vairāki faktori, kas to būtiski ietekmē. Proti, valstī pastāvošās ēnu ekonomikas un normatīvajos aktu nepilnības dēļ videi kaitīgajiem atkritumiem ir risks nonākt dabā, sociālās iniciatīvas "pRASmīgi!" trešajā darba sesijā secināja eksperti.

Videi kaitīgo preču grupā ir iekļauti smēreļļas, eļļas filtri, baterijas un akumulatori, riepas kā arī elektriskās un elektroniskās iekārtas. 2024. Pērn Latvijas tirgū kopā tika novietotas 72 300 tonnas videi kaitīgo preču. No 2024. gadā ražotāju atbildības sistēmās (RAS) savāktajām 41 355 tonnām videi kaitīgo preču pārstrādātas 34 557 tonnas jeb vairāk nekā 80 %, liecina Latvijas Aprites saimniecības uzņēmumu asociācijas dati.

"Riepas bieži tiek atstātas pie sadzīves atkritumu konteineriem, ceļa malā vai izmestas mežā, kur tās rada vides piesārņojumu. Tomēr tām būtu jānonāk pārstrādē. RAS regulāri rīko akcijas sadarbībā ar reģionālajiem atkritumu apsaimniekotājiem un pašvaldībām, kad iedzīvotāji riepas var nodot bez maksas. Plašāka legāla un droša riepu nodošana nozīmē mazāk risku videi, cilvēkiem un vairāk resursu, ko var atgriezt atkārtotā izmantošanā," uzsvēra AS "AJ Power Recycling" valdes loceklis Uldis Skrebs.

Riepu un citu ar auto nozari saistīto videi kaitīgo preču apsaimniekošanu ietekmē arī "pelēkā ekonomika". Kā secināts zinātniskajā projektā "Nevienlīdzīgās ēnas", automobiļu un motociklu vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība un remonts aizvien ierindojas starp TOP10 nozarēm, kurās ir augsts nodokļu neizpildes risks.

"Lai gan pētījumi rāda, ka Latvijas uzņēmēju tolerance pret izvairīšanos no nodokļu nomaksas samazinās, ēnu ekonomikas īpatsvars aizvien ir augsts. Turklāt starp Eiropas valstīm Latvija ir viena no adaptīvākajām ekonomikām – no vienas puses daudzi ēnās esošie uzņēmumi ir gatavi mainīties, iznākt no "ēnām" un godprātīgi pildīt savas saistības pret valsti un citiem tirgus dalībniekiem, taču tiklīdz iestājas krīze, ēnu ekonomika pieaug," balstoties uz nesen publicētiem datiem par ēnu ekonomiku Eiropā norādīja Latvijas Universitātes vadošais pētnieks, Latvijas Zinātnes padomes finansētā zinātniskā projekta "Nevienlīdzīgās ēnas" vadītājs Andris Saulītis.

Saskaņā ar pētījumiem lielākā daļa cilvēku vēlas būt likumpaklausīgi, taču ir jārada sistēma, kā mudināt uzņēmumus iesaistīties godprātīgā uzņēmējdarbībā, uzsvēra Saulītis.

Jāatceras, ka nevien peļņa un zaudējumi uzņēmējdarbības lēmumu pamatā, bet arī sociālās atbildības, morāles un rūpes par to, kā lēmumi ietekmē pārējos.

“Ir jādomā ne tikai par to, kā apkarot un cīnīties pret ēnu ekonomiku, bet arī kā mudināt uzņēmējus uz godprātīgu rīcību. Efektīvas ražotāju atbildības sistēmas ir instruments, kas var mudināt uzņēmumus iznākt no ēnām un arī krīzes brīdī neatgriezties ēnu ekonomikā,” norādīja pētnieks.

“Pelēkais tirgus” rada papildu problēmas un tā apjoms varētu būt lēšams no 10 līdz 30 % preču. “Kamēr auto servisiem būs izdevīgāk izlietoto motoreļļu pārdot par skaidru naudu, tādejādi par to atbildīgu apsaimniekošanu neuzņemoties atbildību, cietīs gan vide, gan valsts budžets. Tāpēc kopā ar nozares ministriju un uzraugošajām iestādēm jāmeklē risinājumi, padarot šo un citu videi kaitīgo preču atkritumu apriti caurspīdīgāku un mazinot “pelēkā tirgus” pievilcību,” pauž SIA “Latvijas Zaļais punkts” valdes loceklis Kaspars Zakulis, atgādinot, ka pievienošanās RAS ir iespēja gan saņemt atbrīvojumu no dabas resursu nodokļa, gan veicināt atkritumu pilna cikla apriti – no savākšanas līdz pārstrādei.

Izaicinājumus videi kaitīgo preču apsaimniekošanā sagādā arī bateriju apritīguma veicināšana, jo ir paredzams, ka nākotnē šo atkritumu paliks tikai vairāk.

Liela daļa akumulatoru ir grūti pārstrādājami, un šajā jomā nav viena ideālā risinājuma. Šobrīd litija jonu bateriju pārstrāde ir sarežģīta, taču tā ļauj atkārtoti izmantot vērtīgus elementus – kobaltu, niķeli un litiju, skaidroja Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūta vadošais pētnieks Gunārs Bajārs.

Eksperts norādīja, ka litija jonu bateriju vietā, ja nav nepieciešams liels enerģijas blīvums, var izmantot litija dzelzs fosfāta baterijas. Tās ir lētākas, mazāk toksiskas un ar precīzi definētu veikspēju. Tāpat litija dzelzs fosfāta baterijas var izmantot citu tradicionālo bateriju, piemēram, svina akumulatoru vietā. “Šādi akumulatori veiksmīgi tiek izmantoti transportlīdzekļos, mērinstrumentos un dažādās elektroiekārtās,” norādīja pētnieks.

Kā vēl vienu no videi draudzīgākām alternatīvām Bajārs uzsvēra nātrija jonu baterijas. To sastāvā parasti nav smago metālu, piemēram, kobalta vai niķeļa, kas izplatīti litija jonu akumulatoros. Tomēr arī šajā gadījumā, līdzīgi kā ar litija jonu baterijām, izaicinājums ir ugunsdrošība – bojātas vai pārkarsušas baterijas var uzliesmot. “Vienlaikus šai problēmai ir risinājumi, piemēram, separators, kas noslēdzas vai neļauj notikt degšanai,” skaidroja pētnieks.

Bajārs uzsvēra, ka viena no labākajām alternatīvām ir cietvielu baterijas – tās ir ātri uzlādējamās, drošākas, un tām ir augstāka enerģijas ietilpība. Turklāt tās kalpo ilgi un ir pārstrādājamās.

Akumulatoru pārstrādē pozitīvs piemērs ir SIA [“EcoLead”](#) – vienīgā nolietoto svina akumulatoru pārstrādes rūpnīca Latvijā, kas nodrošina pilnu ciklu no šķirošanas līdz svina lietus ražošanai. Ik gadu tajā pārstrādā ap 10 000 tonnu akumulatoru.

Pārstrādājami ir arī daudziem labi zināmie sārma akumulatori jeb “pirkstiņbaterijas”, taču to dzīves cikls ir salīdzinoši īss. “Videi visdraudzīgāk būtu baterijās neizmantot smagos metālus. Redzam, ka problēma ir komplicēta un vienas īstās atbildes nav, tāpēc vissvarīgāk būtu koncentrēties uz apzinātāku patēriņu un pareizu apsaimniekošanu,” uzsver Bajārs.

Eiropas Savienības 2023. gada [regula](#) paredz, ka līdz 2025. gada beigām dalībvalstīm jānodrošina vismaz 70 % litija bateriju pārstrāde. Kā norādīja Bajārs, pieprasījums pēc litija un nātrija jonu baterijām pieaugs, tādēļ apritīguma veicināšana ir īpaši nozīmīga.

Problēma nereti sakņojas ne tikai zināšanu trūkumā, bet arī grūtībās mainīt ieradumus. Daudzi iedzīvotāji joprojām nezina, kā nepareizi izmestas baterijas, riepas vai eļļas produkti ietekmē vidi. Tāpēc viens no nozīmīgākajiem uzdevumiem ir sabiedrības izglītošana un paradumu maiņa, norādīja eksperti.

SIA “Zaļā josta” valdes priekšsēdētājs Jānis Lapsa atgādināja, ka Latvijā ir teju 260 pieņemšanas vietas, kur var nodot videi kaitīgās preces; informāciju par tām var atrast vietnē www.skiroviegli.lv.

“Turklāt atkritumu apsaimniekotāji kopā ar RAS uzņēmumiem rīkospeciālas akcijas, kas palielina iespējas nodot šos atkritumus pārstrādei legāli un pareizi. Papildu punkti ir pieejami dažādās mazumtirdzniecības vietās. Ir darīts viss iespējamais, lai infrastruktūra būtu brīvi pieejama un lai liekās riepas vai vecais ledusskapis nenonāktu mežā vai citviet dabā,” uzsvēra Lapsa.

Otrdien, 28. oktobrī, notika sociālās iniciatīvas "pRASmīgi!" trešā darba sesija – veltīta videi kaitīgo preču patēriņa samazināšanai, atkārtotai izmantošanai, pārstrādei un reģenerācijai.

Iniciatīvas programmā iekļautas kopumā četras darba sesijas, no kurām katra veltīta kādai no RAS objektiem. Pirmajā tika diskutēts par tekstila izstrādājumiem, otrajā apskatīta iepakojuma tēma, bet trešās darba sesijas centrā bija videi kaitīgās preces. Noslēdzošā darba sesija norisināsies 4. novembrī, un tajā nozares pārstāvji un eksperti spriedīs par elektrotehnikas ilgtspēju, apritīgumu un pārstrādes risinājumiem.

Sociālās iniciatīvas "pRASmīgi!" autori ir trīs lielākie RAS apsaimniekotāji Latvijā: SIA “Zaļā josta”, AS “AJ Power Recycling” un SIA “Latvijas Zaļais punkts”.

Par “pRASmīgi!”:

Ražotāju atbildības sistēmas (RAS) ir uzņēmēju atbildība par tirgū laistu preču vai iepakojuma efektīvu apsaimniekošanu visā preces dzīves ciklā. “pRASmīgi!” ir trīs lielāko ražotāju atbildības sistēmu apsaimniekotāju – SIA “Zaļā josta”, AS “AJ Power Recycling” un SIA “Latvijas Zaļais punkts” kopīgi organizēta sociālā iniciatīva, ar mērķi mudināt uzņēmējus un sabiedrību domāt par atbildīgu ražošanu, patēriņu un pārstrādi, lai samazinātu atstāto vides pēdu. Iniciatīva norisināsies no 23. septembra līdz 4. novembrim. Iniciatīvā plānotas četras nozares profesionāļu, uzņēmēju un ekspertu darba sesijas par dažādām RAS preču grupām - iepakojums, elektrotehnika, videi kaitīgas preces, tekstilizstrādājumi.

Plašākai informācijai:

Tija Ezeriņa, sociālās iniciatīvas “pRASmīgi!” sabiedrisko attiecību konsultante

E-pasts: tija.ezerina@publicid.lv